

Janny Middelbeek-Oortgiesen

Dankwoord bij de aanvaarding van de Amy van Markenprijs 2025

Janny Middelbeek-Oortgiesen studeerde Zweedse taal- en letterkunde, Algemene Literatuurwetenschap en Kunstgeschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen. Ze vertaalt zowel fictie als non-fictie en heeft ook toneelvertalingen op haar naam staan. Tot haar literaire vertaaloeuvre behoren romans van Kerstin Ekman, Jonas Hassen Khemiri, Henning Mankell, Sara Stridsberg en Lina Wolff. Ze adviseert uitgevers over Zweedse literatuur, verzorgt voor het Expertisecentrum Literair Vertalen workshops literair vertalen Zweeds en treedt op als mentor. In 2013 ontving ze van de Zweedse Academie voor haar gehele oeuvre de Tolkningspriset. Voor haar vertalingen en haar overige werkzaamheden als bruggenbouwer tussen Zweden en Nederland kreeg ze in 2018 de Letterenfonds Vertaalprijs. Een aantal van haar vertalingen – waaronder Osebol van Marit Kapla – werd genomineerd voor de Europese Literatuurprijs.

Dankwoord bij de aanvaarding van de Amy van Markenprijs 2025

Geachte juryleden van de Amy van Markenprijs,
Geachte bestuursleden van de Stichting Leonora Christina,
Beste organisatoren van het Scandinavisch Vertaal- en Informatiebureau Nederland,
Beste Renate van uitgeverij Ambo Anthos,
Beste overige aanwezigen,
Lieve familie en vrienden.

Hier staat een blij mens. Ik voel me bijzonder verguld en vereerd met de toekenning van de Amy van Markenprijs 2025 voor mijn vertaling *Wolvenkoorts* naar de roman *Löpa varg* van Kerstin Ekman en de prachtige woorden uit het juryrapport. Amy van Marken en Kerstin Ekman, twee grandes dames, ieder op hun eigen terrein. Laat ik beginnen met wat Amy voor mij heeft betekend. Toen ik in 1978 met mijn studie begon was Amy van Marken al de legendarische hoogleraar Scandinavische Talen. Zei je ‘Scandinavistiek’, dan zei je ‘Amy van Marken’. Amy wás Scandinavistiek. Ik moet bekennen dat ik aanvankelijk best een beetje bang voor haar was, want Amy was een imposante verschijning die ook wel streng kon zijn. Maar dat wende allemaal snel en ze bleek vooral enorm gedreven, vakkundig en humoristisch ook.

Een van de vakken die ik bij haar volgde was Recenseren. Wij waren gewend om literatuur op een wetenschappelijke manier te benaderen en met de kennis die we hadden opgedaan moesten we nu recensies recenseren om te zien hoe bij de presentatie van boeken in kranten en tijdschriften een brug werd geslagen naar een breed lezerspubliek en hoe recensenten daarbij, meer of minder geslaagd, te werk gingen. Het in allerlei facetten leren onderscheid maken tussen objectieve normen en persoonlijke smaak was daarbij cruciaal. Ik ben zelf geen recensent geworden maar heb later, en nu nog steeds, bij het schrijven van leesrapporten voor uitgevers heel veel gehad aan de lessen van Amy. ‘Ik vind dit een heel mooi boek en daarom moeten jullie het in het Nederlands uitgeven’ is natuurlijk een volstrekt onvoldoende redenering om een uitgever over de streep te trekken. Nee, een auteur en een boek goed kunnen positioneren, kunnen vergelijken met andere schrijvers en stromingen én daarnaast, gefundeerd, je eigen oordeel geven, daar gaat het om en dat leerden we en passant.

Het was kenmerkend dat Amy van Marken dit vak doceerde. Amy vond dat je als wetenschapper uit de ivoren toren moest komen. Want behalve vakinhoudelijk was ze ook sterk op ander vlak. In een tijd waarin het begrip ‘cultureel ondernemerschap’ nog gemunt moest worden, leerde ze haar studenten al om een brede blik te ontwikkelen en buiten de kaders van onze studie te denken.

Dat bleek ook toen ik aan het eind van mijn tweede studiejaar werd gevraagd voor het bestuur van de studentenvereniging Albertus Magnus (hier om de hoek), waar ik een actief lid van was. Schrik niet: dit was nog in een tijd waarin het níét gebruikelijk was om bier uit elkaars bilnaad te drinken. Wij deden dat nog gewoon uit

een glas. Mijn ouders vonden het in principe goed dat ik tot dat bestuur toetrad, op voorwaarde dat ik wel op de faculteit zou bespreken of het derde jaar hier nu wel zo geschikt voor was, aangezien ik net lekker met mijn studie op gang was gekomen. Ik ging naar Amy en legde de vraag voor. Met het haar zo kenmerkende enthousiasme zei ze meteen: ‘Moet je doen, meid! Je zult er ontzettend veel van leren en het zal heel goed zijn voor je netwerk buiten je studie.’ En dat bleek inderdaad te kloppen. Ik heb er nooit spijt van gehad. Het is een van de beste adviezen geweest die ze me heeft gegeven.

Dan Kerstin Ekman. Die andere grande dame. Toen ik nog studeerde was ze al een grootheid in de Zweedse literatuur en ik ben, in 1985, deels op haar werk afgestudeerd. Dat was bij docent Jytte Kronig, en ik vind het geweldig dat je hier vandaag aanwezig bent, Jytte! Het gaat in dit verband veel te ver om op gedetailleerd op mijn afstudeerscriptie in te gaan, maar daarin vergeleek ik op basis van theoretische literatuur het begrip ‘collectiefroman’ aan de hand van de vierdelige series over het dorp Hedeby van de schrijver Sven Delblanc en over het stadje Vallmsta van Kerstin Ekman, die beiden met deze series in de jaren zeventig en tachtig veel succes boekten in Zweden.

Nooit had ik toen kunnen bevroeden dat ik bijna op de kop af 40 jaar later een prijs zou mogen ontvangen voor de vertaling van een boek van uitgerekend Kerstin Ekman, die ik in al die jaren daarna uiteraard bleef lezen en die een zeer divers oeuvre opbouwde. En die ervoor zorgde dat mijn hart een sprongetje maakte toen Eric Visser van uitgeverij De Geus me in 2009 vroeg of ik er misschien voor voelde om *Mordets praktik* van Kerstin Ekman te vertalen. Natúúrlijk wilde ik dat, al voelde ik ook schroom want *Moord in praktijk*, zoals de Nederlandse titel luidt, knoopt aan bij de Zweedse klassieker *Doktor Glas* van Hjalmar Söderberg en was stilistisch een hondsmoeilijk boek om te vertalen. Bovendien was ik nogal onder de indruk van de auteur. Op boekenbeurzen en presentaties had ik haar weleens horen spreken en dan stond daar echt een persoonlijkheid. Ik ben gewend om tijdens het vertalen contact te zoeken met de auteur (vooropgesteld dat diegene nog leeft natuurlijk), omdat er altijd dingen zijn die alleen de schrijver je kan vertellen. Maar bij de grote Ekman vond ik dat best een beetje spannend.

Dat bleek helemaal niet nodig. Kerstin Ekman vindt - en ik citeer - ‘Vertalen enorm belangrijk werk’. Dus ze stelt zich open voor haar vertalers en vaak op een erg ruimhartige manier. Bij de volgende vertaling die ik van een roman van haar maakte, *Grand final i skojarbranchen – De afrekening*, werd ik uitgenodigd om met collega’s uit Finland, Denemarken, Duitsland, Engeland, Polen en Italië, die ook aan de vertaling van dit boek werkten, naar een bijeenkomst in Zweden te komen waar ook de schrijfster zelf bij aanwezig zou zijn. Wij mochten haar bestoken met al onze vragen. In de twee dagen die volgden, bespraken we van alles. Hadden we dit of dat fragment goed geïnterpreteerd? Hoe zat het met bepaalde verwijzingen, bijvoorbeeld autobiografische aspecten? Welke invloed van andere literatuur speelde een rol? Ekman legde geduldig uit en gaf veel achtergrondinformatie – én inside information, bijvoorbeeld over de Zweedse Academie - waarbij we erg hebben gelachen. Ook was het heel verrijkend te zien welke oplossingen de collega’s voor bepaalde

vertaalproblemen hadden gevonden. Maar de belangrijkste les leerde ik aan het begin van deze bijeenkomst. Of eigenlijk was het geen les, maar een bevestiging van wat al mijn eigen vertaalprincipe was. Op verzoek van Kerstin Ekman begonnen we met het voorlezen van een fragment. En wat er volgde was magisch. Ekman trapte af door in het Zweeds voor te lezen, daarna volgden de vertalers, die ieder hetzelfde fragment in hun vertaling voorlezen. Niet dat we elkaars talen allemaal beheersten. Ekman is het Fins, Pools of Nederlands niet machtig (en ik het Fins, Pools of Italiaans niet), maar Ekman wilde horen hoe het klonk, ze wilde horen of ‘haar stem’ in onze vertalingen overkwam. En het werkte. Dat bleek zo te zijn. Heel bijzonder om mee te maken!

Elke goede tekst heeft namelijk een eigen toon en ritme en vertalen van literatuur draait in de eerste plaats daarom: om het vinden van die toon en dat ritme, en om te proberen de muzikaliteit van de tekst over te brengen. Voor mij is dat vertaalprincipe nummer één.

In het geval van *Wolvenkoorts*, het derde boek dat ik van Ekman heb vertaald en deze keer voor uitgeverij Ambo Anthos, is die toon de wat brommerige toon van de zeventigjarige hoofdpersoon Ulf Norrstig, voormalig houtvester en tegenwoordig nog jagermeester, vanuit wiens perspectief het verhaal verteld wordt. Jagermeester inderdaad, en dat brengt me op mijn vertaalprincipe nummer twee, namelijk zorgen dat alle gebruikte terminologie juist is. In dit geval veel jacht- maar ook bosbouwtermen. En daar moet je voor ‘de boer op’, zoals Amy van Marken het ook graag zag. Dus niet alleen de juiste literatuur en sites raadplegen, maar vooral checken bij mensen uit het veld hoe de dingen gezegd worden. Want ook de details moeten kloppen. Dat betekent in dit geval navraag doen bij een jager, zodat je weet dat het wild wordt opgestoten bijvoorbeeld, en dat je het verschil kent tussen staande honden en drijvende honden. Onderzoek doen naar hondenrassen, en bij iemand uit de bosbouw te weten komen dat het Zweedse basvåg in het Nederlands een ‘sleppad’ wordt genoemd (waarover het gekapte hout wordt vervoerd naar de eerste opslag) en dat avlågget moet worden vertaald met ‘de stapelplaats’ (waar het gekapte hout wordt opgestapeld voor later vervoer). Om slechts een paar voorbeeldjes te noemen.

Al met al was het een feest en een voorrecht om *Wolvenkoorts* te vertalen, want Ekman was in bloedvorm bij het schrijven van dit boek.

Dat het de vertaling van een werk van juist Kerstin Ekman is waarmee ik vandaag bekroond word met de Amy van Markenprijs maakt voor mij twee cirkels rond.

Tot slot nog over deze locatie: café De Sleutel. Ik woon al jaren niet meer in Groningen, maar ben er na mijn studie nog een paar jaar gebleven en de stad heeft een warm plekje in mijn hart. In 1988 besloten onze vrienden de maiden- en bachelorparty die ze voor mijn aanstaande echtgenoot en mij hadden georganiseerd hier, in café De Sleutel, gezamenlijk te laten eindigen. Dat ik nu juist op déze plek déze prijs voor de vertaling van een werk van déze auteur in ontvangst mag nemen, daarmee is er nog een derde cirkel rond.

Nogmaals hartelijk dank aan de jury voor deze schitterende erkenning, en iedereen bedankt voor de aandacht!